

บทที่ 3

ภูมิปัญญาของโซเครติสและเพลโต

หัวเรื่อง

1. ภูมิปัญญาของโซเครติส
2. ภูมิปัญญาของเพลโต

สาระสำคัญ

1. วิธีการแสวงหาความรู้ของโซเครติส
2. ปัญหาเรื่องความรู้ของโซเครติส
3. ความสัมพันธ์ระหว่างความมีกับความรู้
4. ทฤษฎีแบบของเพลโต

จุดมุ่งหมาย

เมื่อได้ศึกษาบทที่ 3 เรื่องภูมิปัญญา ของโซเครติส และเพลโตจนแล้ว
นักศึกษาสามารถ

1. อธิบายวิธีการแสวงหาความรู้ของโซเครติส
2. วิเคราะห์ปัญหาเรื่องความรู้ของโซเครติส
3. แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างความมีกับความรู้
4. เปรียบเทียบทฤษฎีแบบของเพลโตกับโซเครติส
5. ชี้ให้เห็นว่าความรู้เป็นกุญแจเปิดเผยแพร่ให้รู้ความมี

บทที่ 3

ญาณวิทยาของโซเครติสและเพโตไค

1. ญาณวิทยาของโซเครติส

บทนำ

ก่อนที่เราจะได้ศึกษาญาณวิทยาของโซเครติส ควรจะได้ทราบช้าประวัติของเขาก่อนโดยสังเขป

โซเครติสเกิดในกรุงเอเธนส์ ราว 470 ปี ก่อน ค.ศ. บิดาเป็นช่างปืน มารดาเป็นหมอดำด้วย ท่านได้เรียนรู้อยตามบิดา คือ เป็นช่างปืน ในสมัยหลัง ๆ ยังมีรูปปั้นบางรูปที่เอาอกมาแสดงที่อโครโปลิส ในกรุงเอเธนส์ ซึ่งกล่าวกันว่าเป็นผลงานของโซเครติส ท่านได้ละทิ้งอาชีพช่างปืนตั้งแต่ยังหนุ่ม เพื่ออุทิศงานให้แก่สิ่งที่ท่านถือว่าเป็นหน้าที่สำคัญที่สุดคือ “ปรัชญา”

โซเครติสเชื่อว่า มีเลียงที่อยู่เหนือธรรมชาติมานำการกระทำทั้งหมดของท่าน ซึ่งท่านเรียกเสียงนี้ว่าเป็น “เทพสังหารณ์” โดยคิดว่า เสียงนี้เดือนให้ท่านรู้ล่วงหน้าว่าการกระทำของท่านจะให้ผลดีหรือชั่ว และไม่มีสิ่งใดมาขัดกันไม่ให้ท่านเชื่อเสียงนี้

2. โซเครติสไม่ได้ตั้งปรัชญาขึ้นมา คือ ท่านไม่มีระบบปรัชญาที่แน่นอน แต่เป็นผู้ให้แนวโน้มและวิธีการทางปรัชญา ท่านไม่เคยเขียนความคิดเห็นลงเป็นตัวหนังสือ วิธีค้นหาความจริงทางปรัชญาของท่านเป็นแบบสนทนา นิสัยประจำอย่างหนึ่งของท่านก็คือ ไปตลาด

ในกรุงເອເຊັນສ໌ຫວີອທີ່ທີ່ມີຄົນນາຊຸມນຸ່ມກັນທຸກວັນ ເພື່ອຄຸຍກັບໂຄຮົກຕາມທີ່ພຣ້ອມຈະຄຸຍກັບທ່ານໃນປັ້ງຫາທີ່ລຶກຂຶ້ນເກີຍວັກຄວາມເປັນແລະຄວາມຕາຍ ໄນວ່າຈະເປັນຄນຽວຍໜ້ວອຄນຈົນ ມີຫຼຸມຫວີອແກ່ເພື່ອນຫວີອຄນແປລກໜ້າ ໄນວ່າໂຄຮົກຕາມທີ່ພຣ້ອມຈະຮ່ວມງວ່າສະຫັກນາດ້ວຍ ກົຈະພັ້ງໂສເຄຣຕີສູດໄດ້ຕາມສປາຍ

ໂສເຄຣຕີສໄມ່ເຄຍປຣາຕັບຢີດຍາວ ກລ່າວວາທະຕິເຕີຍນຫວີອພູດຄນເດືອຍ ແລະບ່ອຍຄົງທີ່ມີຄນອື່ນ ຈີ່ເປັນຝ່າຍພູດເສີຍສ່ວນນາກ ທ່ານເປັນແຕ່ເພີ່ມສະຫັກນາສອດແກຣກຄໍາຖາມແລະຄໍາວິຈາරົນ ແລະເປັນຄນຄວນຄຸມກາຮສະຫັກນາເສມອ ໂດຍເປັນຜູ້ນໍາໄປສູ່ຫ່ອງທາງທີ່ດີເລີຕ ກາຮສະຫັກສ່ວນໃໝ່ ດຳເນີນໄປໃນແບບຄໍາຖາມຄໍາຕອນ ໂດຍອາຍີຍໍາຄໍາຖາມອັນຫລັກແລ່ມຂອງໂສເຄຣຕີສນໍາທາງ ທຳໄ້ຄູ່ສະຫັກນາຂອງທ່ານເກີດຄວາມຄືດຂຶ້ນ ແລ້ວທ່ານກີ່ເກີ້ໄຂ ປົງປົງ ຫວີ່ອສະວິມຄວາມຄືດນັ້ນ ຈີ່ໃຫ້ສົມບູຮັນ

2. ຄຸນສມບັດຂອງໂສເຄຣຕີສ

ຄຸນສມບັດຂອງໂສເຄຣຕີສໂດຍຫ້ວ່າ ໃປ ນັ້ນກີ້ອ ທ່ານເປັນນັກຕ່ອສຸກນໍ້າ ແລະເປັນນັກສູ້ທີ່ດີຍິ່ງ ໂສເຄຣຕີສເປັນຄນອດທນແລະຮູ້ຈັກບັນດັບຕະນເອງໄດ້ ທ່ານຮັກສັນໂດຍ ມີຄວາມພອໃຈໃນສົ່ງທີ່ຕັ້ງມີອູ້ມີຄວາມເຂື່ອໃນຄຸນຄວາມດີ ແລະຈົດໃຈຮັກສີທີ່ອັນຂອບຮ່ວມ ມີຄວາມເກລື່ອດັ່ງ ກາຮວິພາກໜ້າ ວິຈາරົນເສີຍສີສັງຄມ ໂສເຄຣຕີສເຫື່ອວ່າ “ຄວາມສໍາຄັນທີ່ຈະເອາະນະຈິຕີໃຈຄນໄດ້ກີ້ອ ຄວາມຮູ້ສຶກທີ່ດີຕ່ອກັນ”

ຄວາມຮູ້ສຶກນີ້ໄດ້ັ້ນແນ່ນອູ້ໃນຈົດໃຈຂອງທ່ານອູ້ຕ່ອດເວລາ ໂສເຄຣຕີສເປັນຄນຮັກຫາຕີຮັກບ້ານເມືອນນາກ ສາມາດຖືກທຸກສົ່ງທຸກອ່າງໃຫ້ຫາດີໄດ້

ລັກໝະອົກປະກາຮ່ານີ້ຂອງໂສເຄຣຕີສ ຄື່ອ ຂອບກາຮວິພາກໜ້າ ວິຈາරົນທຸກອ່າງມີເຫດຸຜລ ສົ່ງທີ່ສໍາຄັນໃນຄວາມຄືດຂອງທ່ານກີ້ອ ມານຸ່ຍີ່ເປັນສົ່ງທີ່ມີໜີວິດ ມີຄວາມຮູ້ ມີກາຮປົງປັດ ແລະມີສັງຄມ

ຄວາມຄືດຄໍານີ້ກາງປ່ຽນແປງຂອງທ່ານແສດງວ່າ ທ່ານມັກຈະເຮີມກາຮທດລອງກ່ອນເສມອແຕ່ທ່ານໄມ່ພອໃຈອູ້ເພີ່ມງວ່າ ອ່ານນັ້ນ ທ່ານໄດ້ທຳໃຫ້ຫາວເອເຊັນສ ເປັນຄນຮັກເຫດຸຜລແລະດຳເນີນໜີວິດຕາມທາງສາຍກລາງ ບາງທີ່ທ່ານກີ້ສອນວ່າ ຄຸນຄວາມດີກີ້ອ ຄວາມຮູ້ ແລະຄວາມຮູ້ຈະຈິງຫວີ່ໄມ່ນັ້ນຕ້ອງຂຶ້ນອູ້ກັບຄໍາຈຳກັດຄວາມ

ນອກຈາກນີ້ ທ່ານກີ້ມີຄວາມເຫັນຕ່ອງໄປອົກວ່າ ຄວາມຮູ້ທີ່ແກ້ຈິງມີອູ້ຢ່າງເດືອຍ ຕື່ອ ຄວາມຮູ້ ຊົນດີທີ່ທຳໃຫ້ເກີດຄວາມດິງກາມ ສ່ວນຄວາມມືດມນ້ຳແມ່ຈະຕ້ອງຂວາຍຕຶກຫາສັກເພີ່ມໄດ້ກົດາມແຕ່ເມື່ອນຳໄປສູ່ຄວາມຊ້ວແລ້ວກ່າວໃຊ້ຄວາມຮູ້ໄມ່ ຄວາມດິງກາມຂອງໂສເຄຣຕີສນັ້ນໄມ່ໃຊ້ມີເພີ່ມໃນໜູ້

¹ພວກໂຫຼືສົ່ງ ຄື່ອ ກຸ່ມນັກສອນປ່ຽນແປງຂອງວິຊາການ ແລະວາກສົລປີທີ່ມີຄວາມເຂື່ອວ່າ “ຄນເປັນເຄົ່ອງວັດສົ່ງທັງປະງານ”

มนุษย์เท่านั้น แม้จะปรากรู้ในรูปต่าง ๆ กันก็มีลักษณะคล้ายคลึงกันหมด

อีกอย่างหนึ่ง ความดีความงามเป็นความมุ่งหมายของธรรมชาติที่ค่อยกระตุ้นเตือนให้มนุษย์ระลึกถึง หาใช่เป็นสิ่งที่มนุษย์บัญญัติขึ้นเองไม่ ระบบในหลักศีลธรรมจรรยาของท่านไม่มีผลกระทบกระเทือนถึงว่า ใจจะเชื่อหรือไม่ ?

ดังนั้น โสเครตสจึงได้แยกหลักศีลธรรมออกจากศาสนา ท่านสอนให้ชาวเอเธนส์ระวังรักษาดวงวิญญาณของตนเอง วิญญาณของโสเครตสเป็นส่วนหนึ่งแห่งวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ซึ่งผูกพันอยู่กับส่วนที่เป็นอ่อนاثภาพในตัวมนุษย์ วิญญาณเป็นที่ตั้งแห่งบุคลิกภาพและปัญญา ความรอบรู้ของมนุษย์

โสเครตสแม้จะเป็นนักปรัชญาที่มีคนยกย่องนับถือมากที่สุดคนหนึ่ง ถึงกระนั้นท่านก็หาได้สืบตัวลงไปกับคำสรรเสริฐ์เยินยอมของคนอื่นไม่ ท่านเป็นคนที่ชอบแสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลา และได้สารภาพว่า “ข้าพเจ้ารู้อยู่ย่างเดียวเท่านั้น คือ รู้ว่าข้าพเจ้าไม่รู้อะไรเลย”

3. ความรู้คือภัยแจปิดเผยให้รู้ความดี

มนุษย์มีลักษณะเด่นชัด คือ การรู้จักคิด

ข้อนี้ทำให้มนุษย์ต่างจากสัตว์ประเทกอื่นอย่างมากmany ถ้ามนุษย์ไม่รู้จักคิด ไม่รู้จักใช้สมองแล้วก็จะไม่ต่างจากสัตว์ประเทกอื่นอะไรมากนัก มนุษย์มีข้อผูกพันทางศีลธรรมมาตั้งแต่เดิม ข้อนี้เป็นเหตุให้คนทำงานเป็นตัวอย่างที่ดีของคนอื่นเท่าที่จะได้ และต้องรู้ว่าอะไรคือความดี และอะไรเป็นเครื่องปิดเผยให้เราได้ทราบความดี ตลอดเวลาที่ไม่รู้ว่าอะไรคือความดี ก็ยากที่จะรู้จักความดี หรือเข้าถึงความดีได้

ในการแสวงหาสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็เช่นเดียวกัน จำเป็นต้องรู้เสียก่อนว่าสิ่งที่ตนกำลังแสวงหานั้นคืออะไร ? จึงสามารถแสวงหาสิ่งนั้นให้พบได้ ถ้ายังไม่พบว่าตนจะแสวงหาอะไร ก็ไม่ทราบว่าจะแสวงหาอะไรแล้วจะได้อย่างไร

การจะกำหนดเอาง่าย ๆ ว่าคนเป็นผู้มีบ้าปมาแต่กำเนิดนั้นเป็นการขาดความยุติธรรม เพราะไม่มีใครที่จะเลือกเอาความชั่วร้ายให้แก่ตนเอง ถ้าคนมีสิทธิเสรีภาพในทุกด้านและในทุกระดับแล้ว จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะศึกษาเล่าเรียนและสอนกันให้รู้ว่า ความดีที่แท้จริงนั้น คืออะไร เพื่อจะได้แสวงหาความดีตรงกันและเข้าถึงความดีตรงกัน ความดีของทุกฝ่ายจะได้ไม่ขัดแย้งกัน ตลอดเวลาที่เข้าใจความดียังไม่ตรงกัน เหตุการณ์ย่อมเป็นที่สับสนยากแก่การเข้าใจอยู่ตลอดเวลา

4. วิธีการแสวงหาความรู้ของโซเครติส

โซเครติสทำทีเป็นว่า ไม่มีความรู้อย่างพวกรேฟิสต์ที่ท่องเที่ยวสอนวิชาการต่าง ๆ ออยู่ โซเครติสได้ออกเดินทางไปตามบัญหาต่าง ๆ กับประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกามพวกรที่ทำตนเป็นคนสอนผู้อื่น ทั้งนี้จะได้ทำการทดสอบว่าคนมีความคิดอ่านถูกต้องแล้วหรือยัง ผู้ถูกถามบัญหาจะพยายามหาเหตุผลมาตอบ เพื่อให้เป็นที่มั่นใจว่าถูกต้องและเหมาะสมที่สุดแล้ว โดยวิธีการอย่างนี้ จึงมีโอกาสทดสอบความผิดถูกกันขึ้นระหว่างผู้ถามกับผู้ตอบบัญหาไปในตัว

ดังนั้น วิธีตั้งปัญหาขึ้นให้ผู้อื่นตอบบัญหานองตน เป็นวิธีการทำงานปรัชญาของโซเครติส ในการแสวงหาความรู้ โซเครติสมีทัศนะแตกต่างจากพวกรேฟิสต์โดยถือว่า “ความไม่เข้าไม่ใช่” คือจุดของการแสวงหาความรู้ แต่เป็นการเริ่มต้นของการแสวงหาความรู้ หมายความว่า การแสวงหาความรู้นั้นเริ่มต้นจากความไม่รู้ ไม่ใช่เริ่มต้นจากความรู้แล้วไปจนมุ่งอยู่ที่ความไม่รู้ โซเครติสเองทำตนเป็นนักศึกษาอยู่ตลอดเวลา เพราะถือว่ามีสิ่งใหม่ ๆ เกิดขึ้นให้ต้องศึกษาอยู่เสมอ เพื่อการเข้าถึงความรู้ใหม่จึงเดินทางไปตามบัญหาทางปรัชญาอยู่เนื่อง ๆ

เมื่อได้เดินทางแสวงหาความรู้อยู่เป็นเวลานาน ท่านก็ได้มีครั้งหนึ่งอยู่ว่าต้องมีหลักการอันเป็นพื้นฐานแห่งความผิดและความถูก เครื่องวัดที่จะใช้วัดความดีนั้นเกินกว่า ศรัทธาที่ใครจะเห็นตามด้วยได้ ดังนั้น ท่านจึงฝึกฝนตัวเองอยู่เสมอว่า ความดีคืออะไร ความดีสูงสุดคืออะไร และจะวัดด้วยเครื่องวัดชนิดไหนในจักรวาล และคำตอบของท่านคือ ความรู้ คือ ความดีสูงสุด

ถ้าใครรู้ว่า อะไรเป็นสิ่งที่ถูกต้องเขาก็ทำสิ่งนั้น ไม่มีใครทำความช่วยโดยความสมัครใจ ฉะนั้น ความพยายามอันสำคัญที่สุดของมนุษย์ก็คือ การค้นให้พบว่า อะไรเป็นความดี ตลอดระยะเวลาแห่งชีวิต ท่านพยายามช่วยเหลือให้มนุษย์ทำการค้นคว้าหาว่าอะไรเป็นความดี

ตามความคิดเห็นของท่านแล้ว ชีวิตย่อมต้องการที่จะค้นคว้าหาคำตอบในสิ่งที่ตนยังไม่รู้ เพื่อให้พบว่าอะไรเป็นความดี ชีวิตอย่างนี้เป็นชีวิตที่ดีที่สุด เป็นชีวิตที่มีค่า ควรแก่การดำเนินอยู่

เกี่ยวกับเรื่องการดำเนินชีวิตนี้ มีหลักความจริงอยู่ว่า “ความมั่งคั่งทางโลกนั้นไร้ค่า เมื่อเทียบกับสมบัติทางใจ แต่ในชีวิตจริงแล้ว มนุษย์แสวงหาความมั่งคั่งทางโลก ทำรากันว่า ทรัพย์สมบัติเป็นยอดแห่งความดี คนพวกรู้เข้าทำตามสิ่งที่เขาเชื่อว่าดี เพราะทุกคนต่างมุ่งแสวงหาความดี แต่หลายคนไม่รู้ว่าความดีคืออะไร ?”

โสเครติสเป็นบรมครูคนแรกของกรีกที่คิดค้นและนำเอาวิธีการสอนแบบใหม่มาใช้ และเป็นผู้ให้กำเนิดศาสตร์ใหม่ คือ ศาสตร์แห่งการตั้งคำถาม ทำให้ผู้ถูกถามรู้จักขับคิดหา เหตุผล รู้จักจัดระเบียบของความคิดและรู้จักใช้ความคิดของตนให้เป็นประโยชน์ ถ้าผู้ถูกถาม ยังไม่สามารถหาคำตอบได้ โสเครติสก็จะพยายามตะล่อมปัญหาให้เคนเข้า จนกระทั่งผู้ถูกถาม มองเห็นแนวทางของคำตอบ และจะเกิดความรู้ขึ้นในที่สุด

โสเครติสมิได้ตั้งใจที่จะตั้งทฤษฎีทางปรัชญาขึ้นมาใหม่ หากแต่ต้องการที่จะปลูก ชาวເອເຮັນສີให้ตื่นจากอวิชาชา (ความไม่รู้) หันมาศึกษาความหมายของชีวิตและสัจธรรมเพื่อ จะได้ยึดเป็นหลักสำหรับการดำเนินชีวิตต่อไป

โสเครติสพิจารณาเห็นว่า ทุกคนต้องรู้จักตนเองเสียก่อน ไม่ลุ่มหลงในความเชื่อที่ งมงาย ไร้เหตุผล และจะต้องมีอิสรภาพที่จะคิดหรือประกอบกิจกรรมโดยอาศัยความรู้ที่ถูกต้อง รู้ว่าอะไรถูก อะไรผิด อะไรดี อะไรชั่ว ซึ่งจะต้องอาศัยความคิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบ

โสเครติสเชื่อว่า การกระทำการดียอมเกิดจากความคิดที่ดี และความคิดที่ดียอม เกิดจากความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเป็นสมญฐาน

โสเครติสได้ย้ำถึงเรื่องจริยธรรมว่า ความรู้คือคุณธรรม มนุษย์จะเป็นคนดีไม่ได้ หากขาดความรู้ ความรู้ในที่นี้มิได้หมายถึงความรู้ในด้านวิชาการต่าง ๆ แต่หมายถึงความรู้ ที่จำเป็นอย่างยิ่งในการดำรงชีวิต

ท่านเชื่อว่าไม่มีใครจะประกอบกรรมชั่วทั้งที่รู้ว่าเป็นความชั่ว ในขณะที่คนเราลงมือ กระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดลงไว้นั้น ย่อมจะต้องคิดว่าสิ่งนั้นดีที่สุดแล้ว แต่เป็นเพราะความลุ่มหลง และอำนาจของอารมณ์ทำให้เข้าใจผิด ถ้าคนเราตั้งอยู่ในความรู้และคุณธรรมแล้ว เขายังไม่ทำ ในสิ่งที่เห็นว่าผิดหรือเป็นความชั่ว

โสเครติสกล่าวว่า “ความชั่วนี้เป็นเรื่องของอวิชาและอารมณ์” จึงพยายามสั่งสอน ชาวເອເຮັນສີให้พิจารณาตัวเองอยู่เสมอ ท่านกล่าวว่า “ชีวิตที่ขาดการสำรวจตัวเองนั้น อยู่ไป ก็ไร้ประโยชน์หาคุณค่าไม่ได้” (An unexamined life is not worth living)

5. การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา

อิทธิพลจากแนวความคิดของโสเครติสได้เปลี่ยนแปลงความเชื่อความคิดและโน้มหน้า การศึกษาของกรีกสมัยต้นโดยสิ้นเชิง ชั่วเวลาเพียงศตวรรษเดียวเท่านั้น โดยเฉพาะทางด้าน

ประชญาณนี้ก็ได้ว่า ประชญาของโซเครติสได้ปฏิวัติรูปแบบประชญาตั้งเดิมไปจนหมดสิ้น และยังเป็นรากฐานของการวิพัฒน์ทฤษฎีปรัชญาในยุคต่อ ๆ มาอีกด้วย

การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาของกรีกนั้น โซเครติสเห็นว่าเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ จึงได้พยายามส่งเสริมด้านจริยธรรมตามความคิดเห็นของเข้า โดยมุ่งสร้างเอกภาพของสังคม ด้วยความรู้ คือ พยายามให้ทุกคนได้รับความรู้และความจริงอันเป็นสาгалโดยอาศัยปัญญา และได้สร้างปัญหาขึ้นมาให้ทุกคนขับคิด มีการอภิปรายกันแล้วให้สรุปความคิดไปในแนวเดียวกัน โดยที่โซเครติสมิได้ตอบปัญหาด้วยตนเอง

6. การสอนของโซเครติส

การสอนของโซเครติสมีความมุ่งหมายอยู่ 2 ประการ คือ

1. ต้องการให้คนเข้าใจความจริงว่า ความรู้ที่แท้จริงนั้นเป็นรากฐานแห่งความประพฤติ ชอบ และความประพฤติชอบเป็นรากฐานแห่งความดี

2. ความรู้ที่แท้จริงนั้นจะต้องเกิดขึ้นในใจของตนเอง เห็นจริง รู้จริงด้วยตนเอง ซึ่งทำได้ด้วยวิธีขับคิดบัญหาต่าง ๆ หรือที่เรียกว่า วิธีปุจฉาวิสัชนา (Dialectic Method) และดำรงชีวิตให้ถูกต้องตามคัลลอลองคลองธรรม มีเสรีภาพในการดำรงชีวิตโดยสมบูรณ์ และสามารถแสวงหาศิลปวิทยาได้โดยชอบ

7. ทฤษฎีว่าด้วยแบบ² (Theory of Forms)

โซเครติสเป็นผู้ตั้งทฤษฎีว่าด้วยแบบขึ้นโดยมิได้ตั้งใจ ซึ่งพอจะสรุปได้ย่อ ๆ ว่า “ความรู้ทั้งปวงได้มาจากแบบ” คำว่า “แบบ” ในที่นี่หมายถึงลักษณะที่รวมเอาคุณสมบัติต่าง ๆ ของสิ่งหนึ่ง ๆ มาไว้ในความคิด โดยตัดเอาคุณสมบัติเฉพาะตัวออกไป ซึ่งถือว่าเป็นความคิดหรือลักษณะสาгал เช่น แบบของมนุษย์ มิได้หมายถึง นายดำ นายแดง ไม่ได้หมายถึง คนผิวขาว เพราะมนุษย์มิได้มีผิวขาวทุกคน และมิได้หมายถึงคนที่ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาพูด เพราะมนุษย์มิได้พูดภาษาอังกฤษทุกคน เหล่านี้ถือว่าเป็นคุณสมบัติเฉพาะของแต่ละคน

แต่ถ้าพูดถึง “แบบ” ของมนุษย์ เราอาจนำคุณสมบัติที่มนุษย์ทุกคนมีเหมือน ๆ กัน มารวมกันไว้ได้ เช่น มีสองขา สองมือ เป็นต้น หรือถ้าพูดถึงแบบของแม่ เราไม่ได้นำเอามาเข้า

² จักรสิน พิเศษสาร, ทฤษฎีและปรัชญาศึกษาตะวันตก หน้า 8, 2521

ของม้ามารวมไว้ เพราะม้ามีได้มีสีขาวเหมือนกันหมดทุกด้วย แต่เราอาจจัดเอาลักษณะที่มีกระดูกสันหลังมาไว้ในแบบของม้าได้ เพราะม้าทุกด้วยมีกระดูกสันหลัง

การที่โซเครติสอีกว่า “ความรู้ทั้งปวงได้มาจากแบบ” จึงเท่ากับสือว่า “เหตุผล” เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้นั้นเอง โซเครติสเชื่อว่าความรู้มีได้เกิดจากความรู้สึกส่วนตัวที่ได้จากการสัมผัสด้วยตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ (ดังที่พากโซฟิสต์เชื่อว่ากันอยู่ในขณะนั้น) คือ สือว่าคนเป็นเครื่องวัดสิ่งทั้งปวง ซึ่งหมายความว่า ทุกคนสามารถใช้ประสាពสัมผัสของตนวัดสิ่งทั้งปวงได้

แต่ความรู้ในทัศนะของโซเครติส คือ ความแท้จริง (Truth) (เช่นเดียวกับสัจธรรมของพระพุทธเจ้า) หรือ แบบ นั้นเอง

ด้วยเหตุนี้ โซเครติสจึงแสวงหาคำตอบในการซักถามบรรดาผู้ที่อ้างตัวว่าเป็นผู้รู้ทั้งหลายในยุคหนึ้น เช่น ท่านถามว่าคุณธรรมคืออะไร ? ก็มักจะได้รับคำตอบว่า คุณธรรมหมายถึงอุปการคุณของบิดามารดาที่มีต่อบุตร อุปการคุณของสามีที่มีต่อภรรยา การสนองคุณของบุตรต่อบิดามารดา เป็นต้น ซึ่งโซเครติส漾งว่า คำตอบเช่นนั้นไม่ถูกต้อง หากเป็นแต่เพียง “ตัวอย่าง” ของคุณธรรมเท่านั้น

โซเครติสจึงเห็นว่า บรรดาผู้รู้เหล่านั้นหาได้มีความรู้ที่แท้จริงไม่ และผู้ที่มีความรู้อย่างแท้จริงในทัศนะของโซเครติสก็คือ ผู้ที่รู้ว่า “แบบ” ของสรรพสิ่งทั้งหลายคืออะไร นั้นแหล่จะจึงจะถือว่า เป็นผู้ที่รู้จริง

แนวความคิดของโซเครติสในเรื่องนี้มองที่ได้ทำลายอิทธิพลของพากโซฟิสต์แทนหมดสิ้น และผู้ที่รับเอาอิทธิพลจากแนวความคิดในเรื่องแบบนี้ไปมากที่สุดก็คือ เพลโต ผู้เป็นศิษย์รักของท่านนั้นเอง

ในบทสนทนากลางของโซเครติสเรื่อง “ยูไฟโพร” (Euthyphro) ที่เพลโตได้บันทึกเอาไว้อย่างละเอียดนั้น ได้ชี้ให้เห็นประชญาของโซเครติสว่า ความบริสุทธิ์ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้น มิได้เกิดมาจากการที่เทพเจ้ารัก แต่เทพเจ้ารักสิ่งนั้นก็เพราะสิ่งนั้นมีความบริสุทธิ์ หมายความว่า ความบริสุทธิ์ของสิ่งหนึ่งสิ่งใดนั้น เป็นคุณลักษณะ (หรือแบบ) ที่มีอยู่ในตัวของมันเองไม่ว่า เทพเจ้าจะรักหรือเกลียดก็ตาม สิ่งนั้นก็ยังคงมีความบริสุทธิ์อยู่เช่นเดิม และในหนังสือชื่อ The Apology of Socrates ซึ่งเป็นบทแก้คดีในศาลของโซเครติส ที่เพลโตได้บันทึกนั้น มีแนวความคิดที่สือว่า มืออิทธิพลมากต่อประชญาของเพลโตซึ่งโซเครติส ได้กล่าวถึงเรื่องของตัวตน (Self) และวิญญาณ (Soul) ไว้ว่า “ข้าพเจ้ามิได้ทำอะไรนอกจากชั่นนำและประราภเชิงตือนสติ ท่านทั้งหลายให้เลิกสนใจในเรื่องรูปร่าง หน้าตา ข้าวของเงินทอง หรือวัตถุ แล้วพัฒนาสนใจ

เรื่องวิญญาณของท่านเอง โดยพยากรณ์ทำวิญญาณของตนให้ดีที่สุด"

วิญญาณในที่นี้ หมายถึง ปัญญาและจิตสำนึกแห่งความรับผิดชอบ ซึ่งโสดเครตีสตือว่า เป็นเรื่องของตัวของเราระหว่างตัวตนที่แท้จริง

ดังนั้น คำว่าตัวตนจึงมีได้หมายถึงร่างกายของมนุษย์ แต่หมายถึงปัญญาซึ่งสามารถ พัฒนาให้ถึงขั้นสูงสุดได้

โสดเครตีสได้ชี้ให้เห็นอย่างชัดแจ้งว่า ครกีตามที่ประทานจะเอาใจใส่กับตัวตน จะต้อง รู้เสียก่อนว่าตัวตนคืออะไร เมื่อไม่รู้จึงลุ่มหลงในลากภัย เสื่อเสียง เงินทอง โดยคิดว่าสิ่งเหล่านี้ คือ "ตัวตน"

โสดเครตีสจึงชี้ให้เห็นว่า หากมนุษย์มุ่งแต่แสวงหาเกียรติยศซึ่งเสียงและทรัพย์สิน เงินทอง ก็ไม่อาจจะกล่าวได้ว่าเข้าผู้นั้นรู้จัก "ตัวตน" ดีแล้ว เพราะตัวตนที่แท้จริงก็คือ ปัญญา สิ่งที่ปัญญาต้องการมิใช่เสียง เงินทอง แต่เป็นความรู้

ดังนั้น การเอาใจใส่ต่อตัวตน จึงหมายถึงการแสวงหาความรู้และการใช้เหตุผลในการ ดำรงชีวิต คนที่มีเหตุผลในการดำรงชีวิต ไม่จำเป็นต้องเป็นนักการเมือง เป็นศาสตราจารย์ หรือเป็นนักประชัญญาสาขาว่าด้วย ฯ แต่คนทุกอาชีพ ทุกฐานะ ย่อมมีเหตุผลด้วยกันทุกคน แต่เป็น เหตุผลที่ต้องมีการตรวจสอบอยู่เสมอว่ามิใช่เป็นเหตุผลที่อยู่ภายใต้สิ่งใดนิสัยความรู้สึก หรืออารมณ์ ของตนเอง

หลักการข้อนี้อาจสรุปได้ว่า คนที่มีปัญญาอยู่พิจารณาสิ่งต่าง ๆ ด้วยเหตุผล ไม่ตก เป็นท้าทายของอารมณ์ จึงเรียกได้ว่า เป็นคนเจริญ โสดเครตีสยังเชื่อว่า คนที่มีปัญญาสูงย่อมจะ ละเว้นความชั่วเสมอ แม้ว่ามนุษย์จะต้องอยู่ในสังคม แต่ถ้าคนมีเหตุผลก็ย่อมรู้จักแยกกว่าสิ่งไหน ดี สิ่งไหนชั่ว

ด้วยเหตุนี้ โสดเครตีสจึงยืนยันว่า "ไม่มีใครทำความผิดหรือความชั่วร้ายต่าง ๆ ด้วย ความตั้งใจ แต่ที่ทำผิดไปนั้นก็เนื่องจากขาดปัญญาความรู้ และคิดว่าสิ่งที่ตนทำลงไปนั้นดีที่สุด แล้ว"

สรุปวิธีการของโสดเครตีสนี้ได้ให้คิดทางการศึกษาไว้ 3 ประการ คือ.—

1) วิชาความรู้ย่อมมีคุณค่าในการซักน้ำมนุษย์ให้รู้แจ้งเห็นจริงในศีลธรรม และการ ดำรงชีวิต ฉะนั้น วิชาความรู้จึงเป็นของสำคัญและเป็นความจริงที่ทุกคนยอมรับ

2) การแสวงหาความรู้และปัญญา ย่อมกระทำได้โดยการสนทนากับผู้ร่วม แล้วไตร่ตรอง หาความจริงด้วยตัวเอง

3) การศึกษาอย่อมมีความมุ่งหมายที่จะส่งเสริมสติปัญญา ความคิด ไตรัคราษฎร์ มีใช้เพียงเพื่อให้เกิดความรู้เท่านั้น

แม้โสเครตีสเมื่อได้ตั้งใจสร้างระบบปรัชญาขึ้นมาใหม่ แต่สิ่งที่นักปรัชญาญี่ปุ่นแห่งกรุงผู้นี้ได้ทิ้งไว้ให้แก่โลกนั้นมีคุณค่าอย่างมหาศาล ท่านเป็นผู้เริ่มต้นจุดไฟแห่งความคิดในการแสวงหาความจริงด้วยการเป็นศัตภูกับกิเลสและตัณหา มีชีวิตอยู่อย่างง่ายเพื่อไฟหานุธรรมด้วยเหตุผล งานของโสเครตีสจึงได้รับการยกย่องและกล่าวอ้างถึงจนตราบทุกวันนี้

8. วิจารณ์ปัญหารื่องความรู้ของโสเครตีส

1. คำว่า “รู้” โสเครตีส อาจหมายความว่า ถ้าคนรู้อย่างแจ่มแจ้ง ย่อมไม่ทำความผิดแต่คนส่วนมากเป็นผู้ไม่รู้ แต่สำคัญผิดคิดว่าเป็นผู้รู้ อย่างที่กล่าวไว้ในประวัติของโสเครตีสว่า โสเครตีสเที่ยวยไปสอนงานกับบุคลคลต่าง ๆ ที่ได้รับยกย่องว่าเป็นผู้ฉลาด แต่กลับพบว่าไม่มีใครสักคนที่ฉลาดจริง โสเครตีสรู้ว่าตนเองผิดแพ้แตกต่างไปจากคนเหล่านั้น เพราะคนเหล่านั้นไม่มีใครเลยสักคนที่ “รู้” แต่คิดว่าตัวเอง “รู้” แต่โสเครตีสพูดอยู่ตลอดเวลาว่า “สิ่งเดียวที่ข้าพเจ้ารู้ คือว่าข้าพเจ้าไม่รู้อะไรเลย”

ดังนั้น คำว่า “รู้” ที่โสเครตีสหมายถึง อาจลึกซึ้งกว่าคำว่า “รู้” ที่คนทั่วไปเข้าใจได้

2. ปัญหารื่องความรู้และคุณธรรมของโสเครตีสนี้ อธิสโตเดิลผู้เป็นسانตุคิษย์ของท่านได้กล่าวแก่ไว้แทนอาจารย์ของตนว่า โสเครตีสรู้สึกจะพลาดไปในเรื่องนี้ คือ เหตุผลที่ว่าผู้รู้ย่อมไม่ทำความผิด ดังนี้เพราะท่านแยกอ่อนมาเปรียบเทียบกับตัวท่านเอง ซึ่งเป็นผู้มีเหตุผลอยู่พร้อม ท่านไม่เคยทำความผิดได้ ๆ

ถ้าท่านรู้ว่าสิ่งนั้นผิด ท่านควบคุมตนเองให้อยู่ในเหตุผลและเอาชนะอารมณ์ได้เสมอ ๆ แต่คนทั่วไปหากเป็นเช่นนั้นไม่ มักทำอะไรตามอารมณ์ของตน เช่น มีความโลภ โกรธ และหลง世俗 อารมณ์มักกลบย์เห็นใจเหตุผล คนที่ว่าไปจึงทำความช้ำหรือความผิด เพราะถูกอารมณ์ซักจูงไปตามปกติอารมณ์กับเหตุผลจะขัดแย้งกันอยู่เสมอในด้วงจิตของแต่ละบุคคล

3. ข้อที่ว่าโสเครตีสือว่า “ความเป็นคนพอประมาณโดยไม่รู้เป็นความไม่พอดีอย่างหนึ่ง ความกล้าหาญโดยไม่รู้เป็นความขาดอย่างหนึ่ง” นั้น พงษาก และดูจะทำลายความจริงในตัวเองเสียด้วย เพราะโสเครตีสเกณฑ์ให้คุณธรรมเหล่านี้ไปขึ้นอยู่กับความรู้หรือความเข้าใจผิดหรือถูกของใคร สมมติว่าคนผู้หนึ่งดื่มยาพิษเข้าไปโดยไม่รู้ว่าเป็นยาพิษ ความไม่รู้นั้น

จะช่วยให้ยาพิษกลับกลायเป็นน้ำหวานได้หรือไม่ มันคงไม่กลับกลायเป็นน้ำหวาน เพราะความไม่รู้ของเขายังแน่นอน

๙. ความดีและความรู้

ความดีเป็นคุณธรรมที่มีประจำตัวของแต่ละบุคคลไม่มากก็น้อย สุดแล้วแต่ว่าใครจะได้สั่งสมกันมาอย่างไร คนที่มีคุณธรรมเรื่องความดีจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้เป็นเครื่องรักษาความดีที่ตนมีอยู่นั้นให้มั่นคง ดำรงอยู่ ถ้าปราศจากความรู้เสียแล้ว ความดีของบุคคลนั้นอาจจะหายไป เพราะขาดปัญญาความรอบรู้สิ่งที่ควรและไม่ควร ซึ่งมีประโยชน์และไม่มีประโยชน์ มีความดีอยู่ 2 ชนิด คือ.—

๑. ความดี (บุญ) ที่เราเคยกระทำมาตั้งแต่อิตต มีผลส่งให้เราได้รับความสุขกายนามาใจ (บุญนำพาหรือบุญบันดาล)

๒. ความดีที่เราสร้างไว้ในชีวิตปัจจุบัน เป็นสิ่งที่เราเข้าใจได้ง่าย และมีผลทำให้เราได้รับความสุข ความสำเร็จอย่างเห็นได้ชัด เช่น ความขยันหมั่นเพียรในการศึกษา ตลอดจนถึงการแสวงหาทรัพย์สมบัติ ฯลฯ

นอกจากนี้ ความรู้ยังมีความสัมพันธ์กับการกระทำ อาจเปรียบได้กับผู้คุ้มครองจักร เครื่องจักร เครื่องจักรทำงานตามระเบียบ และถ้าไม่มีเครื่องจักร ก็จะก่อให้เกิดผลที่เราต้องการขึ้น โดยการอธิบายเปรียบเทียบเช่นนี้ ความรู้จึงเป็นเครื่องมือนำไปสู่การกระทำที่เหมาะสม คือ การก่อให้เกิดลักษณะที่มีแนวโน้มไปสู่ความคิดที่แท้จริงอันเกิดจากนิสัยการควบคุมตนเองที่เคยมีมาแต่เก่าก่อน

การกระทำการดี บางครั้งต้องอาศัยคนเองและบุคคลอื่น นับว่าเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง ที่เราจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องการทำความดี

วิทยาศาสตร์สาขาต่าง ๆ เมื่อได้ก่อตัวขึ้นแล้ว ย่อมมีประโยชน์เกือบแก่จริยศาสตร์อย่างมาก เพราะวิทยาศาสตร์สามารถสร้างประโยชน์ให้แก่ผู้มีความรักในวิชา

ตัวอย่างเช่น วิชาเคมีมีประโยชน์ในการปรุงยา รักษาโรคและการผ่าตัด ยารักษาโรค และการผ่าตัดเหล่านี้มีประโยชน์ต่อสุขภาพมาก ซึ่งจัดว่าเป็นความดีอย่างเห็นได้ชัด

นอกจากนี้ ความรู้ทางวิทยาศาสตร์เรายاจหนำมาใช้อย่างผิด ๆ ก็ได้ แต่ผลดีของความรู้ทางวิทยาศาสตร์ดูเหมือนจะมีน้ำหนักมากกว่าผลชั่วของความรู้ทางวิทยาศาสตร์

แต่อย่างไรก็ตาม ความรู้ทุกชนิดเป็นสิ่งที่ดี การแสวงหาความรู้และการได้รับความรู้

ให้ความพึงพอใจที่แน่นอนและมั่นคงแก่เรา

ส่วนความรู้ทางศิลปะ รวมทั้งความรู้ทางปรัชญา ศาสนา และวิทยาศาสตร์ ก็ให้ความพึงพอใจที่แท้และแน่นอนแก่เราเหมือนกัน

1. ญาณวิทยาของเพลโต

เพลโต (Plato) เป็นศิษย์เอกของโซเครติส และเป็นอาจารย์ของอาเรสโตรเติล เป็นนักปรัชญาคนสำคัญของโลก และเป็นนักการศึกษาคนแรกของยุโรป ท่านเป็นนักปรัชญาคนแรกที่ได้สร้างระบบปรัชญาให้สมบูรณ์ ซึ่งก่อนหน้านั้นยังไม่เคยมีใครคิดในเรื่องนี้มาก่อน ปรัชญาส่วนใหญ่เป็นไปในลักษณะของความคิด ข้อแนะนำ โดยถือเอาอัตตาหรือทัศนคติของตนเป็นหลัก ท่านเป็นผู้ร่วบรวมปรัชญากรีกทั้งหมด ส่วนที่ดีที่สุดของปรัชญาไทยก็ตาม เอเชียไคลตัส โซเครติส ปรากฏอยู่ในระบบปรัชญาของเพลโต แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าเพลโตเป็นผู้หันใจจากความคิดดี ๆ ของนักปรัชญารุ่นก่อนมาตั้งเป็นปรัชญาของตนเอง หากแต่ท่านได้นำมาเป็นเครื่องสำหรับเพิ่มพลังความคิดให้เติบโตขึ้นเท่านั้น เพื่อใช้เป็นฐานรองรับปรัชญาที่ท่านสร้างขึ้นมาด้วยฝีมือของท่านเอง

ความคิดเก่า ๆ ทั้งหมด จึงก่อรูปขึ้นอีกครั้ง ด้วยหลักการที่เริ่มขึ้นใหม่

เพลโต เกิดเมื่อประมาณ 428–427 ก่อน ค.ศ. ที่กรุงเอเธนส์ ประเทศกรีก เป็นบุตรผู้ดีมีทรัพย์ มีตระกูลสูง ครอบครัวของเพลโตมีชื่อเสียงมากทั้งทางการเมืองและสังคม บิดามารดาเป็นลูกผู้ดีเก่าแก่ของกรีก บิดาชื่อ Ariston เป็นเพื่อนสนิทของโซเครติส ส่วนมารดา

ชี้อว่า Peritione ระหว่างที่เพลโตเกิดมาันน์ สมครามกลางเมืองระหว่างพวงสปาร์ตา กับนครรัฐเอเธนส์เพิ่งจะยุติ ความพยายามย่างกรายเข้ามาสู่เอเธนส์เนื่องจากเป็นฝ่ายแพ้สงคราม พากชนชั้นสูงกลับมีอำนาจ จึงทำการกดขี่ข่มเหงประชาธิรัฐอย่างทารุณ

รัฐธรรมนูญและประชาธิปไตยของกรีกสืบความหมาย ความเดือดร้อนจึงแฝไปทั่วทุกหย่อมหญ้า

เหตุการณ์ในช่วงนี้มีส่วนสำคัญต่อชีวิตของเพลโตอย่างมาก โดยทำให้หันเกลียดชัง วิถีทางการเมือง และไม่พึงปรารถนาที่จะเจริญรอยตามบรรพบุรุษ

แม้ว่าความยุ่งเหยิงทางการเมืองจะเกิดขึ้นค่อนข้างรุนแรงเช่นนั้น บิดาของท่านก็ยังเอาใจใส่ให้เล่าเรียนอย่างดีที่สุดเท่าที่ลูกผู้ดีจะฟังได้รับ วิชาที่เพลโตได้เล่าเรียนขึ้นต้น คือ บทกวี ดนตรี ภาษา ศิลปะ และปรัชญา โดยเฉพาะวิชาปรัชญาที่อาจารย์ผู้สอนเป็นศิษย์ของเอราไคลตุส (Heraclitus) นักปรัชญาที่รุ่นก่อนโซเครติส พื้นฐานความรู้ด้านปรัชญาของเพลโต จึงได้รับการถ่ายทอดจากท่านผู้นี้

ครั้นเพลโตเป็นหนุ่มขึ้น ได้รู้จักกับโซเครติสผู้ซึ่งมีอายุแก่กว่าท่านประมาณ 40 ปี เมื่อคบหากันนาน ๆ เข้าก็เกิดศรัทธาเลื่อมใสในตัวโซเครติสมาก จึงได้มอบด้วยศิษย์ของโซเครติสเป็นเวลา_r 20 ปีเศษ เพลโตจึงได้รับอิทธิพลทางด้านความคิดจากโซเครติสแทนทุกอย่าง ระยะนั้นบ้านเมืองกำลังตกอยู่ภัยได้สภาพเลวร้าย ศิลธรรมเสื่อมธรรม ผู้คนเห็นแก่ตัวกันมากขึ้น เพลโตจึงเห็นว่าแนวทางของโซเครติสทำให้คนที่จะช่วยแก้ปัญหาสังคมของเอเธนส์ได้ นั่นคือ การสอนให้คนมีคุณธรรมคือ ความรู้ หรือ ความรู้คือคุณธรรม

ญาณวิทยา

ทฤษฎีแบบมีรากฐาน³มาจากญาณวิทยา ความรู้คืออะไร ? ความจริงคืออะไร ? เพลโตเปิดอภิปรายขึ้นโดยบอกเราในเชิงปฏิเสธว่า ความรู้และความจริงไม่ใช่อะไรอื่น จุดประสงค์ของเขานั้นในแท้ที่ก็คือ การปฏิเสธทฤษฎีผิด ๆ ที่เป็นสิ่งที่จะต้องกำจัดออกไปเพื่อ ผู้ที่ต้องการทราบความจริงที่ถูกต้อง ทฤษฎีแรกที่เขามีคือ ทฤษฎีที่ว่าความรู้คือ ผัสสะ เนื้อหาสำคัญในการปฏิเสธทฤษฎีนี้อยู่ในเรื่องเทอเตตส ข้อโต้แย้งของท่านพอสุปลงได้ดังนี้

³ ปรีชา ช้างขาวยืน, ปรัชญากรีก, พระนคร : โครงการต่อร้า สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2514, หน้า 100

1. การที่ถือว่า ความรู้คือผู้สร้าง ดังเช่นทัศนะของโปรแทกกอรัสและพากโซฟิสต์นั้น เรายังเห็นแล้วว่าให้ผลอย่างไร สิ่งที่บุคคลได้เห็นว่าเป็นจริง ก็ถือว่าเป็นจริงสำหรับบุคคลนั้น

แต่อ่านไปตาม เนื่องจากความคิดนี้ไปใช้ตัดสินเหตุการณ์ในอนาคตก็ปรากฏว่ามีข้อผิดพลาดเกิดขึ้น ดังในการนีต่อไปนี้เป็นตัวอย่าง เช่น นาย ก. เห็นว่าเขาจะได้เป็นหัวหน้าผู้พิพากษาในปีหน้า แต่แทนที่จะเป็นเช่นนั้น นาย ก. กลับต้องไปอยู่ในคุก สิ่งที่บุคคลเห็นว่า น่าจะเป็นในอนาคตอาจจะไม่เป็นจริงตามนั้น

2. ผู้สร้างให้เกิดความรู้สึกที่ขัดแย้งกัน วัตถุอันเดียวกันดูเหมือนอยู่ในลักษณะ แต่ดูเล็ก เมื่อย้ายที่ไปอยู่ไกล เมื่อเบรริบันเทียบกับสิ่งหนึ่งวัตถุนั้นเป็น แต่เมื่อเบรริบันเทียบกับอีกสิ่งหนึ่ง วัตถุนั้นกลับหนัก เมื่อย้ายในอย่างหนึ่งจะมีสีขาว และเมื่อย้ายในที่มืดไม่มีสีอะไรเลย เมื่อมองจากมุม ๆ หนึ่งกระดาษแผ่นนี้เป็นรูปสี่เหลี่ยมจตุรัส มองจากอีกมุมหนึ่งเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

ในจำนวนความรู้สึกทั้งหลายเหล่านี้ ความรู้สึกใหม่ที่เป็นจริง การที่เราจะบอกได้ว่า อะไรเป็นจริง เราต้องสามารถเลือกเอาในระหว่างความรู้สึกต่าง ๆ กันเหล่านี้ว่าชอบสิ่งหนึ่งมากกว่าอีกสิ่งหนึ่ง ต้องสามารถแยกข้อแตกต่างในอันที่จะยอมรับสิ่งนี้ และปฏิเสธสิ่งนั้น แต่ถ้าความรู้คือผู้สร้าง เรายังไม่มีสิทธิที่จะชอบผู้สร้างอันหนึ่งมากกว่าอีกอันหนึ่ง เพราะผู้สร้างทุกผู้สร้างยอมต้องจริงเท่ากัน

3. ลักษณะทำให้การสอน การติดต่อ การเห็นด้วยและไม่เห็นด้วย ใช้ไม่ได้ เพราะผู้สร้างทั้งหมดเป็นจริงเท่ากัน ผู้สร้างของเด็กย่อมถูกต้องเท่า ๆ กับผู้สร้างของครูของเขานะ

ดังนั้น ครูของเขายังไม่สามารถสอนอะไรเขาได้ ในแม่การอภิปรายและการพิสูจน์ การที่คนสองคนถกเถียงกันเกี่ยวกับเรื่อง ๆ หนึ่ง ก็ย่อมแสดงให้เห็นว่าเขากำลังสองเชือว่า ความจริงมีอยู่หลายอย่าง การที่เข้าขัดแย้งกันนั้นจะบอกว่าความเห็นของเขากูกต้องทั้งคู่ย่อมไม่ได้ เพราะถ้าเป็นเช่นนั้นย่อมไม่มีอะไรต้องถูกต้อง

ดังนั้น ถ้าคิดอย่างโปรแทกกอรัส⁴ แล้ว การพิสูจน์และการปฏิเสธทั้งหลายย่อมไร้ผล

4. ถ้าผู้สร้างคือความจริง และคนเป็นเครื่องวัดสิ่งทั้งปวง เพราะเป็นสิ่งที่มีผู้สร้างแล้ว เพราะเหตุที่สัตว์ก็มีผู้สร้างเช่นเดียวกับคน สัตว์ชั้นต่ำที่สุดก็ต้องเป็นเครื่องวัดสิ่งทั้งปวงเช่นเดียว กับคน

⁴ โปรแทกกอรัส มีความเชื่อว่า “คนเป็นเครื่องวัดสิ่งทั้งปวง”

5. ทฤษฎีของโปรแกรมกอร์ดี้ขัดแย้งตัวเอง เพราะโปรแกรมกอร์ดี้ยอมรับว่า สิ่งที่ข้าพเจ้าเห็นว่าจริงย่อมเป็นจริงสำหรับข้าพเจ้า

ดังนั้น ถ้าข้าพเจ้าเห็นว่าความจริงนั้นผิด ข้าพเจ้าก็ต้องรับว่าผิด

6. ความคิดดังกล่าวนั้นทำลายความเป็นปรนัยภาพของความจริง ทำให้ความแตกต่างระหว่างจริงกับเท็จไร้ความหมาย สิ่งเดียวกันเป็นทั้งจริงและเท็จในเวลาเดียวกัน คือ จริงสำหรับท่านและเท็จสำหรับข้าพเจ้า

ดังนั้น การที่เราจะกล่าวว่าข้อความหนึ่งเป็นจริงและเท็จก็ย่อมไม่แตกต่างกัน ข้อความทั้งสองมีความหมายอย่างเดียวกัน คือ ไม่มีความหมายแต่อย่างใด การพูดว่าสิ่งที่ข้าพเจ้ามีผัสสะย่อมเป็นจริงสำหรับข้าพเจ้านั้น เป็นเพียงการใช้ชื่อผัสสะเสียใหม่ ไม่ได้เพิ่มคุณค่าอะไรเลย

7. ผัสสะทั้งปวงมีองค์ประกอบที่ไม่ได้เกิดจากผัสสะ สมมติว่าข้าพเจ้ากล่าวว่า “กระดาษแผ่นนี้ขาว”

เราอาจคิดว่า นี่เป็นการตัดสินอย่างบริสุทธิ์ของผัสสะ ไม่มีอะไรอื่นนอกจากแสดงสิ่งที่ข้าพเจ้ารับรู้ด้วยผัสสะ แต่เมื่อพิจารณาถูกก็เห็นว่าไม่ถูกต้อง ก่อนอื่นสิ่งที่ข้าพเจ้าต้องคิดคือกระดาษแผ่นนี้ ทำไม่ข้าพเจ้าจึงเรียกว่ากระดาษ การที่ข้าพเจ้าเรียกเช่นนั้นก็หมายความว่า ข้าพเจ้าได้จัดแบ่งชนิดและเปรียบเทียบกับกระดาษแผ่นอื่นอยู่ในใจแล้วกlong ใจว่าเป็นของชนิดเดียวกัน

ดังนั้น ความคิดของข้าพเจ้าจึงเกี่ยวกับการเปรียบเทียบและการแบ่งชนิด วัตถุก็คือส่วนผสมของความรู้สึกของความขาว ความเป็นสีเหลี่ยม ฯลฯ

ข้าพเจ้าสามารถทำได้ว่า กระดาษนั้นเป็นกระดาษแผ่นหนึ่งก็ด้วยการเปรียบเทียบความรู้สึกต่าง ๆ ที่ข้าพเจ้ามีอยู่ในขณะนี้ กับความรู้สึกซึ่งได้รับจากวัตถุอื่น ๆ ซึ่งเราเป็นชนิดเดียวกันในอดีต และเห็นว่าเหมือนกัน ข้าพเจ้าไม่เพียงแต่ต้องรับรู้ความเหมือนกันของความรู้สึก แต่ต้องรับรู้ความแตกต่างจากความรู้สึกอื่น ๆ ด้วย ข้าพเจ้าต้องไม่เอาความรู้สึกที่ข้าพเจ้าได้รับจากกระดาษไปสับสนปนเปกับความรู้สึกที่ข้าพเจ้าได้รับจากไม้แผ่นหนึ่ง ข้าพเจ้าต้องรู้ทั้งความเหมือนกันและความแตกต่างกันของความรู้สึก ก่อนที่จะกล่าวว่า “กระดาษแผ่นนี้” และก็เป็นไปในทำนองนี้อีก

เมื่อข้าพเจ้ากล่าวต่อไปว่า “มีสีขาว” ซึ่งก็เป็นเพียงการจัดว่ากระดาษเป็นชนิดเดียวกับวัตถุสีขาวอื่น ๆ และแยกความแตกต่างออกจากวัตถุที่มีสีอื่น ๆ แต่ลำพังผัสสะเท่านั้นย่อม

ไม่อาจเปรียบเทียบความเมื่อ่อนและความแตกต่างได้ ความรู้สึกแต่ละครั้งเป็นจุด ๆ เดียว โดยๆ ไม่อาจเปรียบเทียบตัวเองกับความรู้สึกอื่น ๆ ได้ด้วยตนเอง

ปฏิบัติการอันนี้ต้องเกิดจากจิตของข้าพเจ้าซึ่งทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางคอยประสาณงานรับรู้แต่ละครั้ง ๆ まるรวมเข้าด้วยกัน แล้วเปรียบเทียบว่าเมื่อันกันหรือต่างกัน ซึ่งเราจะเห็นได้ชัดเป็นพิเศษในกรณีที่เราเปรียบเทียบความรู้สึกจากผัสสะหนึ่งกับอีกผัสสะหนึ่ง

เมื่อลูบคลำลูกบลอตัวยนิว ข้าพเจ้ารู้สึกว่า กลม เมื่อมองด้วยตาข้าพเจ้าเห็นว่าลูกบลอนั้นกลม การคลำเป็นความรู้ที่แตกต่างกันกับการดูอยู่มากที่เดียว

ดังนั้น ข้าพเจ้าจึงใช้คำ ๆ เดียวกันว่า “กลม” เพื่ออธิบายผัสสะทั้งสองอย่าง นี่แสดงว่า ข้าพเจ้าได้เปรียบเทียบความรู้สึกทั้งสองอย่างว่าเมื่อันกัน ซึ่งยอมอาศัยเพียงผัสสะไม่ได้ เพราะ ตาของข้าพเจ้าไม่อาจใช้คลำ และนิวของข้าพเจ้าไม่อาจใช้ดูได้ ต้องเป็นจิตที่อยู่เหนือผัสสะเป็นผู้เปรียบเทียบว่าเมื่อันกัน

ดังนั้น ความคิดในเรื่องความเมื่อ่อนและความแตกต่างไม่ได้เกิดขึ้นกับข้าพเจ้าโดยทางผัสสะ ปัญญาต่างหากที่ทำให้สิ่งทั้งหลายมีความเมื่อ่อนกันและความต่างกัน และสิ่งทั้งหลายก็มีความสัมพันธ์กับความรู้ทั้งหมด แม้แต่กับความรู้ธรรมชาติสุดเช่น ข้อความที่ว่า “สิ่งนี้มี สีขาว”

ดังนั้น ความรู้จึงมิได้เป็นเพียงผัสสะอย่างที่โปรแกรมกอรัสคิด

ถ้าความรู้ไม่ใช่สิ่งเดียวกันกับผัสสะแล้ว ก็ต้องไม่ใช่สิ่งเดียวกับความเห็นด้วย เพลโตพยายามปฏิเสธทฤษฎีผิด ๆ ที่ว่า “ความรู้คือความเห็น”

จะเห็นได้ชัดว่า ความเห็นที่ผิดไม่ใช่ความรู้ และแม้กระทั่งความเห็นที่ถูกก็ไม่อาจเรียกได้ว่า เป็นความรู้ ถ้าเป็นแต่เพียงความเห็นที่ถูกต้องเท่านั้น การมีความรู้นั้น เราต้องไม่เพียงรู้ว่าสิ่งหนึ่งเป็นเช่นนั้น แต่ต้องรู้ด้วยว่าทำไม่จึงเป็นเช่นนั้น ต้องรู้ด้วยปัญญา ความรู้ ต้องเป็นความเข้าใจที่เต็มเปี่ยมและสมบูรณ์ เป็นความเข้าใจที่มีเหตุผล ไม่ใช่เป็นเพียงความเชื่อ ตามความรู้สึก ต้องมาจากปัญญา ไม่ใช่ความเชื่อ ความเห็นที่ถูก อาจได้มาจากด้านเหตุการ ซักนำและการอ้างเหตุผลอย่างผิด ๆ ตามศีลปะของนักพูดและวิชาศิลปิน ความรู้เกิดขึ้นได้ด้วย ปัญญาเท่านั้น

ความเห็นที่ถูกต้องอาจเปลี่ยนแปลงได้โดยศีลปะของปลอมของวากศีลป์

ดังนั้น ความเห็นที่ถูกจึงไม่คงที่ ไม่แน่นอน แต่ความรู้ที่แท้จริงไม่อาจทำให้คลอนแคลนได้เช่นนั้น คนที่รู้และเข้าใจอย่างแท้จริงย่อมไม่ถูกซักจุ่งด้วยเสน่ห์ของคำพูดให้พิກถอน

ความรู้ของเข้าได้ กล่าวคือ ความเห็นอาจจริงหรือไม่จริงก็ได้ แต่ความรู้ต้องเป็นจริงเสมอ เมื่อได้ปฏิเสธทฤษฎีใด ๆ เหล่านี้แล้ว เรา ก็สามารถพ่อไปสู่ทฤษฎีความรู้ในด้านที่ เป็นการสร้างสรรค์ได้ ถ้าความรู้ไม่ใช่ทั้งผัสดะและความเห็นแล้ว อะไรคือความรู้ หรือ ความรู้เกิดจากอะไร ?

เพลโตได้นำเอาคำสอนของโซเครติสมานั้นมาโดยไม่เปลี่ยนแปลง ความรู้ทั้งปวง เป็นความรู้ที่ได้มาจากแบบ ดังที่ได้อธิบายมาแล้วในภูมิวิทยาของโซเครติส ความคิดเช่นนี้ สามารถกำจัดความเห็นแบบโซพิสต์ที่ถือว่าความรู้กับผัสดะเป็นสิ่งเดียวกัน แบบซึ่งเป็นสิ่ง เดียวกับคำจำกัดความเป็นสิ่งที่กำหนดแนวและเที่ยงแท้ "ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามความรู้สึกอย่าง อัตโนมัติของปัจเจกบุคคล"

แบบให้ความจริงแบบปรนัยแก่เรา และยังเข้ากันได้กับทัศนะเรื่องความเห็นของเพลโต อีกด้วย ความรู้ไม่ใช่ความคิดเห็นซึ่งมาจากการความรู้สึกหรือทางสังหารณ์ ความรู้มีรากฐาน มาจากปัญญา

การกล่าวเช่นนี้ก็เหมือนกันกับกล่าวว่าความรู้มาจากแบบ เพราะปัญญานั้นเป็นหน้าที่ ตามธรรมชาติของแบบ

แม้ในการตอบคำถามที่ว่า "ความรู้คืออะไร" นั้น เพลโตจะเห็นคล้อยตามคำสอนของ โซเครติสอย่างไม่มีข้อสงสัยก็ตาม แต่ในด้าน metaphysics สร้างคำสอนขึ้นใหม่ และไม่เหมือน โซเครติสเลย เขาเปลี่ยนทฤษฎีความรู้ของโซเครติสไปสู่ทฤษฎีเกี่ยวกับธรรมชาติของสิ่ง แท้จริงซึ่งเป็นเนื้อหาของปรัมัตถ์

2. ทฤษฎีแบบ

เรื่องทฤษฎีแบบนี้ โซเครติสถือว่า แบบเป็นเพียงกฎของความคิด คำจำกัดความเป็น เสมือนช่องทางที่ทำให้ความคิดดำเนินไปตรงทาง เราเปรียบเทียบการกระทำได ๆ กับคำ จำกัดความของคุณธรรมเพื่อจะบอกได้ว่าเป็นคุณธรรมหรือไม่ แต่เพลโตได้เปลี่ยนสิ่งซึ่ง โซเครติสคิดว่าเป็นเพียงความคิดให้มาเป็นเนื้อหาทาง metaphysics

ทฤษฎีเรื่องจิตของเข้าเป็นเรื่องเกี่ยวกับแบบที่เป็นปรนัย กล่าวคือ แบบมิใช่เป็นเพียง ความคิดอย่างหนึ่งในจิต แต่เป็นสิ่งซึ่งเป็นอิสระอยู่ต่างหากจากจิตนี้ คือ สารัตถะของปรัชญา เพลโต

ทำไม่เพลโตจึงเชื่อเช่นนั้น เหตุที่เพลโตมีความเชื่อดังกล่าวก็เพราะเขาถือว่าความรู้

คือความรู้เกี่ยวกับแบบ และถ้าแบบเป็นความรู้ที่แท้จริง ก็เป็นจริงได้ในเมืองที่ว่า มันสอดคล้องกัน กับความจริงที่เป็นปัจจัยอีกอันหนึ่ง

ดังนั้น ความคิดทั่วไปหรือแบบที่อยู่ภายใต้อกซิตใจจึงต้องเป็นสิ่งที่มีอยู่จริง ในเมืองนี้ เป็นการขัดแย้งอยู่ในตัวที่จะสมดุลว่าแบบเป็นความรู้ที่แท้จริง แต่ไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งอื่นใดที่มีนอกตัวเรา ถ้าความรู้ที่ได้จากแบบเป็นจริง ผัสสะที่อาศัยอยากรู้ที่ต้องผิด ผัสสะ เป็นที่ทำให้เรารู้สึกว่าช้างมีอยู่มากมาย ปัญญาของเราให้แบบเกี่ยวกับช้างโดยทั่วไป ถ้าสิ่งที่ได้จากปัญญาเป็นความจริง สิ่งที่ได้จากผัสสะก็ต้องผิด และถ้าหมายความว่า วัตถุที่เรารับรู้ ด้วยผัสสะไม่มีความเป็นจริงอย่างแท้จริง สิ่งที่เป็นจริงก็คือแบบแท้อย่างเดียว สิ่งที่ไม่เป็นจริง ก็คือวัตถุแต่ละอย่างที่เรารับรู้ด้วยผัสสะ สิ่งที่เป็นช้างตัวนี้ ช้างตัวนั้น ไม่มีภาวะที่แท้จริง ส่วนที่เป็นจริงคือ แบบเกี่ยวกับช้างทั่ว ๆ ไปเท่านั้น

เราลองพิจารณาทฤษฎีแบบนี้อีกในเมืองนี้ คือ เรื่องความงาม ความงามคืออะไร ?

บางคนอาจตอบว่าดอกุหลาบ บางคนตอบว่า พระจันทร์ซึ่งส่องแสงในวันเพลunu หรือ อาจตอบว่า ในหน้าของผู้หญิง ทิวทัศน์ ป่าไม้ ฯลฯ

ความงามเหล่านี้จึงขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของบุคคล บางที่อาจพูดว่าไม่มีสิ่งที่เรียกว่า ความงาม มีแต่สิ่งที่สวยงาม การที่เราใช้คำ ๆ เดียวเป็นเพียงวิธีพูดเท่านั้น

ความจริงแล้วความงามมีอยู่มากมาย และต่างก็อยู่ในวัตถุที่สวยงาม แนวความคิด เกี่ยวกับความงามดังได้กล่าวมาแล้วนั้น อาจนำมาใช้กับความยุติธรรม ความดี ความขาว หรือความหนักได้ในทำนองเดียวกัน การกระทำที่ยุติธรรมมีมากมาย แต่ความยุติธรรมต้องมี เพียงหนึ่ง เพราะเราใช้คำ ๆ เดียวสำหรับเรียก

ความยุติธรรมนี้ต้องเป็นสิ่งที่เป็นจริงต่างหากจากการกระทำที่ยุติธรรมทั้งหมด ความคิดเกี่ยวกับความยุติธรรมของเรานี้เป็นเพียงการลอกแบบมา ในทำนองเดียวกัน วัตถุสีขาว ก็มีหลายอัน แต่มีความขาวเพียงหนึ่ง

ความงาม ความยุติธรรม ความดี ความขาว ช้าง โดยทั่วไปต่างก็เป็นแบบทั้งสิ้น ความคิดเกี่ยวกับความงามเกิดขึ้นจากการรวมเอาสิ่งที่สวยงามทั้งหมดมีร่วมกันและแยกสิ่งที่แตกต่างกันออกไปจึงหมายถึงแบบ

ดังนั้น ทฤษฎีของเพลโตคือ แบบเป็นความจริง แบบปัจจัย เขาให้ศัพท์แบบที่เป็น ปัจจัยเหล่านี้ว่า แบบ (Idea) นี้ คือ คำตอบปัญหาสำคัญทางปรัชญาของเพลโต คือ ปัญหาที่ว่า ท่ามกลางปรากฏการณ์และความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลาย มีอะไรที่เป็นสิ่งแท้จริงสูงสุด ไม่ขึ้น

กับโครง และทุกสิ่งอธิบายได้ด้วยสิ่งนี้ สำหรับเพลโดยสิ่งนี้คือแบบ

เรามาลองพิจารณาดูกันต่อไปอีกว่า ลักษณะของแบบเป็นอย่างไร ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

1. แบบเป็นสาร (Substance) คำว่า สาร เป็นศัพท์วิชาการทางปรัชญา ซึ่งนำมาจากความหมายทั่ว ๆ ไป ตามปกติเราใช้คำว่า สาร กับสิ่งที่เป็นวัตถุ เช่น เหล็ก ทองเหลือง ไม้ หิน สารเหล่านี้มีคุณสมบัติ เช่น ความแข็งและความเป็นเงา เป็นคุณสมบัติของสารเหล็ก คุณสมบัติไม่อาจมีอยู่ต่างหากจากสารได้ ไม่อาจคงอยู่โดยตัวเอง แต่ต้องพึ่งสาร ความเป็นเงา ไม่อาจมีอยู่โดยลำพังตัวเอง แต่ต้องอยู่ในสิ่งที่เป็นเงา แม้คุณสมบัติจะไม่เป็นอิสระจากสาร แต่สารก็เป็นอิสระจากคุณสมบัติ คุณสมบัติจะเป็นจริง เพราะมีสาร แต่สารเป็นจริงโดยตัวของมันเอง การใช้คำนี้ทางปรัชญา เป็นเพียงการนำความคิดนี้มาใช้อย่างตรงตัวเท่านั้น

สำหรับนักปรัชญา สารหมายถึง สิ่งที่มีภาวะอยู่โดยตัวเองไม่ได้ เป็นจริง เพราะสิ่งนี่แต่เป็นต้นกำเนิดความจริงของตัวเอง เป็นต้นเหตุของตัวเอง และกำหนดตัวเองเป็นพื้นฐานของสิ่งอื่น และไม่มีสิ่งใดเป็นพื้นฐานของมัน นอกจากตัวมันเอง เช่น ถ้าเราเชื่อความคิดแบบคริสตเดียนทั่ว ๆ ไปว่า พระเจ้าสร้างโลก แต่พระองค์เองนั้นเป็นภาวะสูงสุด ไม่มีใครสร้างขึ้น เนื่องจากโลกมีอยู่ได้เพราะพระเจ้า แต่พระเจ้ามีอยู่ได้ด้วยพระองค์เอง พระเจ้าจึงเป็นสาร ส่วนโลกไม่ใช่สาร

โดยนัยนี้ ศาสนาใช้คำนี้อย่างถูกต้องที่กล่าวว่า พระเจ้าเป็น “ร่างสามร่าง แต่เป็นสารเดียว” แต่ตามทัศนะของจิตนิยม จิตเป็นสิ่งที่มีอยู่โดยตัวเอง สารมีอยู่ได้ เพราะจิต ในกรณีนี้ สารก็ไม่ใช่สาร จิตต่างหากที่เป็นสาร โดยความหมายทางวิชาการนี้ แบบจึงเป็นสาร เป็นสิ่งที่แท้จริงสูงสุด และไม่ขึ้นกับโครง ความมีภาวะทั้งหมดของแบบอยู่ในตัวเอง ไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งใด แต่ทุกสิ่งขึ้นอยู่กับแบบ แบบเป็นหลักการเบื้องต้นของจักรวาล

2. แบบเป็นสากรณภาพ ไม่ใช่วัตถุอย่างโดยอย่างหนึ่ง แบบเกี่ยวกับช้างไม่ได้หมายถึง ช้างตัวนี้ ช้างตัวนั้น หากเป็นแบบทั่วไปของช้างทั้งหมด แบบของสิ่งอื่น ๆ ก็เช่นเดียวกัน

ด้วยเหตุนี้ ในสมัยใหม่จึงมักเรียกแบบว่า สากรณภาพ

3. แบบไม่ใช่สิ่งของแต่เป็นความคิด สิ่งที่เป็นช้างโดยทั่ว ๆ ไปไม่ได้มีอยู่จริง ๆ ในโลก ถ้ามีเราควรพบได้ในที่ใดที่หนึ่ง ซึ่งก็จะกลายเป็นสิ่งเฉพาะ แทนที่จะเป็นสิ่งสากรณ แต่ในการนี้ ที่ว่าแบบเป็นความคิดนั้นมีข้อที่เข้าใจผิดอยู่สองข้อ คือ

ข้อที่ 1 การคิดว่าแบบเป็นความคิดของบุคคล เช่น ความคิดของท่านหรือของข้าพเจ้า

ข้อที่ 2 การคิดว่าแบบเป็นความคิดในจิตของพระเจ้า ทัศนะทั้งสองนี้เป็นทัศนะที่ผิด

การคิดว่าความคิดของเราเป็นต้นกำเนิดของจักรวาล ความคิดของเราแท้ที่จริงแล้วเป็นการลอกแบบของแบบ แต่ถ้านำความคิดของเราไปปนกับแบบแล้ว สำหรับเพลโตถือเป็นเรื่องน่าขันเท่ากับนำความคิดของเราเกี่ยวกับภูเขาไปปนกับตัวภูเขาเอง

อีกอย่างหนึ่ง แบบไม่ใช่ความคิดของพระเจ้า ที่จริงแล้วบางครั้งเรียกแบบว่าเป็น “จิตพิพิธ” แต่นี้ก็เป็นการเปรียบเทียบให้เห็นภาพพจน์ เราอาจพูดถึงแบบโดยส่วนรวมทั้งหมดว่าเป็น “จิตพิพิธ” แต่เมื่อได้หมายถึงสิ่งใดโดยเฉพาะ เป็นเพียงส่วนหนึ่งแบบกิจวัตรนั่นเท่านั้น ข้อผิดพลาดทั้งสองนี้เองมาจากการข้อเท็จจริงที่ว่า เป็นการยากที่เราจะเข้าใจว่าความคิดมีอยู่ได้โดยไม่มีผู้คิด

แต่อีก一方 ได้แก่ตาม เพลโตก็หมายถึงความคิดแบบปรนัย ไม่ใช่ความคิดแบบอัตโนมัติ คือ มีอยู่ในจิตโดยเฉพาะ หากแต่เป็นความคิดซึ่งเป็นโดยตัวเอง เป็นอิสระจากจิตทั้งหลาย

4. แบบแต่ละแบบเป็นหนึ่ง คือ เป็นหนึ่งท่ามกลางความหลากหลาย แบบของมนุษย์เป็นหนึ่ง แม้ว่าจะมีมนุษย์อยู่มากมายก็ตาม ไม่อาจมีแบบเกินหนึ่งสำหรับวัตถุแต่ละชนิด

ถ้าแบบเกี่ยวกับความยุติธรรมมีหลายแบบ เรายังต้องแสวงหาสิ่งที่ความยุติธรรมมีอยู่ร่วมกัน และสิ่งที่มีอยู่ร่วมกันนี้จะเป็นแบบของความยุติธรรมซึ่งมีเพียงแบบเดียว

5. แบบไม่เปลี่ยนแปลงและไม่อ่อนಸลายไปได้ แบบเป็นสิ่งเดียวที่เก็บคำจำกัดความและลักษณะของคำจำกัดความ ก็คือ มั่นคงจะเป็นเช่นนั้นอยู่เสมอ จุดประสงค์ของคำจำกัดความ ก็เพื่อนำปัจจัยต่างๆ มาเปรียบเทียบ เพื่อให้เห็นว่าเข้ากันได้หรือไม่ แต่ถ้าคำจำกัดความของสามเหลี่ยมแตกต่างกันไปทุกวัน ๆ ก็ไม่มีประโยชน์อะไร ดังนั้น คำจำกัดความจึงต้องเป็นสิ่งที่เกี่ยวน้ำเสียง แต่ที่สุด และคำจำกัดความก็เป็นเพียงการแสดงธรรมชาติของแบบออกมานะเป็นคำพูด

ดังนั้น แบบจึงไม่เปลี่ยนแปลง สิ่งสวยงามมหราляет่างกันได้ แต่ความงามเป็นสิ่งเดียวที่เป็นนิรันดร์ ไม่เปลี่ยนแปลงเป็นอมตะ สิ่งสวยงามทั้งหลายเป็นเพียงการแสดงออกครั้งแล้วครั้งเล่าของความนิรันดร์

คำจำกัดความของมนุษย์ก็ยังคงเดิมอยู่เสมอ แม้ว่ามนุษย์จะถูกทำลายไปหมด แบบของมนุษย์เป็นนิรันดร์ ไม่แปดเปื้อนความเกิด ความแก่ ความเสื่อม腐烂 และความตายของมนุษย์แต่ละคน

6. แบบเป็นสารัตถะของสรรพสิ่ง คำจำกัดความเป็นเครื่องแสดงว่า อะไรเป็นสารัตถะของสิ่ง ๆ หนึ่ง ถ้าเราใช้คำจำกัดความของมนุษย์ว่าเป็นสัตว์ที่มีเหตุผลก็หมายความว่า เหตุผลเป็นสารัตถะของมนุษย์

7. แบบแต่ละแบบเป็นสิ่งสมบูรณ์สูงสุดตามชนิดของแบบนั้น ๆ ความสมบูรณ์ของแบบเป็นสิ่งเดียวกันกับความเป็นจริงของมัน มุขย์ที่สมบูรณ์ คือ มุขย์ชนิดที่เป็นสากล นั่นคือ เป็นแบบของมุขย์ ปัจเจกบุคคลยอมผิดแพกว่าจากแบบสมบูรณ์นี้ไม่มากก็น้อย เมื่อ มุขย์ขาดความสมบูรณ์เข้าก็ไม่ใช่สิ่งสมบูรณ์และเป็นจริง

8. แบบไม่เขียนกับเวลาและพื้นที่ ที่ว่าไม่เขียนกับพื้นที่นั้น เห็นได้ชัดถ้าอยู่ในพื้นที่ก็ต้อง อยู่ในที่ใดโดยเฉพาะ และเราควรพบได้ที่ไหนสักแห่งหนึ่ง อาจพบได้โดยอาศัยกล้องจุลทรรศน์ หรือโทรศัพท์ นึกหมายความว่า แบบเป็นสิ่งเฉพาะ เป็นวัตถุมิใช่สากลภาพ

ส่วนในแห่งที่ว่าไม่เขียนกับเวลา ก็ เพราะเหตุไม่เปลี่ยนแปลงและเป็นนิรันดร์ แต่ก็ไม่ได้ หมายความว่าเป็นสิ่งเดียวกันอยู่ตลอดเวลา หากเป็นเช่นนั้นความไม่เปลี่ยนแปลงของแบบก็ กลายเป็นเรื่องของประสบการณ์ ไม่ใช่เรื่องของเหตุผล แต่ความไม่เปลี่ยนแปลงของแบบเป็น เรื่องของเหตุผลโดยแท้ เพราะเราภูมิแบบได้ด้วยการคิด

9. แบบเป็นสิ่งที่มีเหตุผล นั่นคือ เราเข้าใจได้ด้วยปัญญา การเข้าใจแบบนั้นมิได้เป็น สิ่งที่เข้าใจได้ด้วยลงสังหารณ์หรือความรู้สึกเร้นลับชนิดใด หากแต่จะรู้ได้ก็ด้วยปัญญาและ การคิดอย่างอุตสาหะเท่านั้น

ประการสุดท้าย ในบันปลายชีวิตของเพลโต เขายังได้เปรียบเทียบว่า แบบเป็นสิ่งเดียวกับ จำนวนของพวกราไฟแทกออกเรียน (พวกราไฟแทกออกเรียนมีความเชื่อว่าสรรพสิ่งเริ่มต้นด้วย จำนวน จำนวนเป็นสิ่งแท้จริงของสรรพสิ่ง) เรื่องนี้ไม่มีในบทสอนหน้าที่เพลโตแต่งไว้ แต่เรา รู้ได้จากอริสโตเติล ทฤษฎีนี้คุณเมื่อนจะเกิดในสมัยที่เพลโตอยู่ในวัยชรา

3. สาระสำคัญของทฤษฎีแบบ

1. ทฤษฎีว่าด้วยแบบ โดยส่วนรวมก็คือ ประสบการณ์ของมุขย์มีอยู่สองชนิด คือ การรู้ด้วยผัสสะและการรู้ด้วยปัญญา สิ่งที่ผัสสะรู้จักก็คือ โลกของผัสสะ สิ่งที่ปัญญารู้จัก ก็คือแบบ

2. โลกของผัสสะมีลักษณะตรงกันข้ามกับโลกของแบบ แบบเป็นสิ่งที่แท้จริงสูงสุด วัตถุแห่งผัสสะไม่ใช่สิ่งที่แท้จริงสูงสุด

3. แบบเป็นสากลภาพ วัตถุแห่งผัสสะเป็นสิ่งเฉพาะ แบบเป็นหนึ่ง ส่วนวัตถุแห่งผัสสะ มีหลายหลากรูป

4. แบบไม่เขียนอยู่กับเวลาและพื้นที่ ส่วนวัตถุกินเวลาและพื้นที่

5. แบบไม่เปลี่ยนแปลงเป็นนิรันดร์ วัตถุแห่งผัสสะเปลี่ยนแปลงได้ไม่เป็นนิรันดร์
6. แบบคงตัวอยู่เสมอ ไม่เคยเปลี่ยนแปลงไป ส่วนวัตถุแห่งผัสสะเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่คงที่

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมานี้ เพลโตจึงคิดว่า เราไม่อาจมีความรู้เกี่ยวกับโลกของผัสสะได้ เพราะเราไม่สามารถมีความรู้ในสิ่งที่เปลี่ยนแปลงจากขณะหนึ่งไปสู่อีกขณะหนึ่งเรื่อย ๆ ความรู้จะเกิดขึ้นได้ก็เมื่อเรื่องราวที่ต้องการรู้เป็นสิ่งที่คงที่แน่นอน และไม่เปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น

ความรู้อย่างเดียวที่จะเกิดขึ้นได้สมกับคำว่า ความรู้ คือ ความรู้เกี่ยวกับแบบ

ข้อสังเกตของอริสโตรเติลเกี่ยวกับเรื่องแบบ

ข้อสังเกตของอริสโตรเติลเกี่ยวกับเรื่องแบบของเพลโตมีสาระพอสรุปได้ดังนี้

1. ทฤษฎีแบบของเพลโต ได้มาจากการสามแหล่ง คือ

- 1) คำสอนของอีเลีย
- 2) คำสอนของ Heraclitus
- 3) คำสอนของโซเครติส

เพลโตได้นำความคิดเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงมาจาก Heraclitus นำมาใช้ในเรื่องโลก แห่งผัสสะ นำความคิดเรื่องสิ่งสัมบูรณ์ (Absolute Being) มาจากพากอีเลีย และนำเรื่องแบบ มาจากโซเครติส

2. วัตถุแห่งผัสสะเท่าที่รู้ได้นั้น รู้ได้เพราะมีอะไรมากกว่าความรู้สึกล้วน ๆ กล่าวคือ เพราะมีแบบอยู่ในตัววัตถุ และนี้เองทำให้เกิดคำสอนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของวัตถุแห่งผัสสะ กับแบบ

ประการที่หนึ่ง แบบเป็นตันเหตุ คือ เป็นพื้นฐานของวัตถุแห่งผัสสะ แบบเป็นสิ่งแท้จริง สูงสุดซึ่งใช้อธิบายวัตถุแต่ละชนิดได้

ประการที่สอง วัตถุเป็น “แบบจำลอง” เป็น “สิ่งเลียนแบบ” ของแบบ ในแบบที่เหมือนกับ แบบวัตถุเป็นจริง ในแบบที่ต่างจากแบบวัตถุเป็นสิ่งไม่จริง

ประการที่สาม ตามความเห็นของเพลโต วัตถุแห่งผัสสะเป็นสิ่งลอกมาจากแบบ เลียนแบบจากแบบ และไม่สมบูรณ์ เป็นเพียงเงาและเป็นจริงเพียงครึ่งหนึ่ง

ประการที่สี่ สิ่งต่าง ๆ มีส่วนร่วมกับแบบ วัตถุที่เขามีส่วนร่วมอยู่ในความขาวอัน

เดียวกัน วัตถุสวยงามมีส่วนร่วมอยู่ในความงามอันเดียวกัน โดยนัยนี้ ความงามจึงเป็นคำอธิบายของสิ่งสวยงาม

ประการที่ห้า แบบเป็นสิ่งที่ทั้งอยู่ภายนอกและภายใน ในแห่งที่อยู่ในวัตถุแห่งผัสสะ แบบก็อยู่ภายนใน ในแห่งที่เป็นสิ่งซึ่งเป็นจริงต่างหากจากวัตถุแห่งผัสสะ แบบก็อยู่ภายนอกแม้คนจะถูกทำลายหมด แบบของคนก็ยังเป็นความจริง เป็นจริงอยู่ก่อนที่จะมีคนเกิดขึ้น

ประการที่หก มีแบบอะไรอยู่บ้าง เราจะเห็นได้ว่า มีแบบทางศีลธรรม เช่น ความยุติธรรม ความดี และความงาม มีแบบของสิ่งที่มีตัวตน เช่น ช้าง แม้า คน ต้นไม้ ฯลฯ มีแบบของคุณสมบัติ เช่น ความขาว ความหนัก ความหวาน และแบบวัตถุที่ประดิษฐ์ขึ้น เช่น แบบของเดียง โตะ เสือผ้า ฯลฯ ใช้แต่จะมีแบบของคุณธรรมขั้นสูงส่ง เช่น ความงามและความยุติธรรมเท่านั้น แบบของความอับลักษณ์และความอยุติธรรมก็มีอยู่ด้วย

หลักโดยทั่วไปเกี่ยวกับแบบมีอยู่ว่า “ที่ได้กีตามที่สร้างแบบได้ ที่นั้นย่อมมีแบบ คือ ที่ได้กีตามที่มีของหลายสิ่ง เรียกซึ่อได้ว่าเป็นชนิดเดียวกัน ที่นั้นก็มีแบบ”

ปัญญาเป็นแสงสว่างในโลก

(พุทธภาษิต) ลํา ๓ ๙๗๖

สรุปเนื้อหาสำคัญในบทที่ ๓

1. เรื่องเทพสังหารณ์ของโสเครตีส
2. คุณสมบัติของโสเครตีส
 - เป็นคนอดทน, รู้จักบังคับตนเอง
 - รักสันโดษ, มีความเชื่อในความดี
 - มีจิตใจรักสิทธิอันชอบธรรม
3. โสเครตีสเชื่อว่า ความสำคัญที่จะเอาชนะจิตใจคนได้ก็คือ ความรู้สึกที่ดีต่อกัน
4. โสเครตีสเป็นคนรักชาติบ้านเมืองมาก สามารถอุทิศทุกสิ่งทุกอย่างให้ชาติได้
5. ความรู้ที่แท้จริงมีอยู่อย่างเดียว คือ ความรู้ชนิดที่ทำให้เกิดความดีงาม
6. ความรู้คือภูมิปัญญาเปิดเผยให้รู้ความดี
7. การที่มนุษย์รู้จักคิด ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์อื่น
8. วิธีการแสวงหาความรู้ของโสเครตีส ได้แก่ การตั้งปัญหาขึ้นให้ผู้อื่นตอบปัญหาของตน
9. ความดีสูงสุด คือ ความรู้
10. ตามทัศนะของโสเครตีส ความรู้เป็นเรื่องของอวิชาและอารมณ์
11. ทฤษฎีแบบถือว่าความรู้ทั้งปวงเกิดจากแบบ
12. ความดีและความรู้มีความสัมพันธ์กันอย่างแยกออกจากกันไม่ได้
13. เพลโตไม่ยอมรับความรู้ที่เกิดจากผัสสะและทัศนะบางประการของบุคคล
14. ความเห็นไม่ใช่ความรู้ ความรู้คือปัญญา ความรู้ต้องเป็นความเข้าใจที่เต็มเปี่ยมและเป็นความเข้าใจที่มีเหตุผล

15. ความเห็นที่ถูกต้องอาจเปลี่ยนແປรໄປໄຕ ໂດຍສີລປິນຈອນປລອມຂອງວາທສີລປ່ງ
16. ເພລໂຕມີທັນະຄລ້າຍກັບໂສເຄຣຕືສ ໂດຍຄືວ່າ “ຄວາມຮູ້ທັງປ່ວງໄດ້ມາຈາກແນບ”
17. ໂສເຄຣຕືສຄືວ່າແນບເປັນເພີ່ມກູ້ຂອງຄວາມຄືດ
18. ລັກຊະນະຂອງແນບພອສຽບໄດ້ດັ່ງນີ້
 - ແນບເປັນສາຮ, ແນບເປັນສາກລກພາພ
 - ແນບໄມ້ໃຊ້ສິ່ງຂອງ ແຕ່ເປັນຄວາມຜິດ
 - ແນບໄມ້ເປັນແປ່ງແປ່ງ
 - ແນບເປັນສາຮຕະຂອງສරນສິ່ງ
 - ແນບແຕ່ລະແນບເປັນສິ່ງສມນູຮັນສູງສຸດຕາມໜົດຂອງແນບນີ້ ๆ
 - ແນບໄມ້ເຂັ້ນກັບເວລາແລະພັນທີ
 - ແນບເປັນສິ່ງທີ່ມີເຫດຜຸລ
19. ກຸ່ມງົງແນບຂອງເພລໂຕໄດ້ມາຈາກ 3 ແລ່ງ ຄືວ
 - ຄຳສອນຂອງອື່ເລີຍ
 - ຄຳສອນຂອງເຂຣາຄລິຕັສ
 - ຄຳສອນຂອງໂສເຄຣຕືສ
20. ພັກໂດຍທ່ວໄປເກີຍວັກນັບແນບມີຢູ່ວ່າ “ທີ່ໄດ້ກົດາມທີ່ມີຂອງສ້າງເປັນແນບໄດ້ ທີ່ນັ້ນຢ່ອມມີແນບ ຄືວ ທີ່ໄດ້ກົດາມທີ່ມີຂອງໜາຍສິ່ງ ເຮີຍກຊື່ອໄດ້ວ່າ ເປັນໜົດເດືອກກັນ ທີ່ນັ້ນມີແນບ”

คำาถามประจำบทที่ ๓

1. โสเครติสมปีคุณสมบัติอย่างไรจึงมืออาชีพลครองใจคนได้ดีและต้องดีต่อตัวจนถึงปัจจุบัน อธิบาย
2. โสเครติสมวิธีแสวงหาความรู้อย่างไร และความรู้ที่แท้จริงคืออะไร อธิบาย
3. ตามหลักทฤษฎีแบบถือว่าความรู้ทั้งปวงเกิดจากอะไร อธิบายให้เห็นชัด
4. ความดีและความรู้ท่านเห็นว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไร อธิบาย
5. ตามหลักฐานวิทยาของเพลโตถือว่าความรู้เกิดจากอะไร
6. เพลโตมีทัศนะคล้ายกับโสเครติสมในเรื่องอะไร อธิบาย
7. จงกล่าวถึงทฤษฎีแบบของเพลโต โดยสังเขป
8. อะไรคือสิ่งที่สำคัญในความคิดของโสเครติสม อธิบาย
9. โสเครติสมได้ให้คติทางการศึกษาไว้อย่างไรบ้าง อธิบาย